पु॰ना International School
Shree Swaminarayan Gurukul, Zundal

SUMMATIVE ASSIGNMENT 1	
GRADE-VIII	SUBJECT – SANSKRIT
SYLLABUS – LESSON-1 TO 8	

अपठित–अवबोधनम

प्र–1 अधोदतं प्रत्येकं अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान उत्तरत लिखत–

1– वक्षाणाम उपयोगिता सर्वे जानन्ति। ते अस्मान 'ओषजनं'नाम प्राणवायुं यच्छन्ति। वृक्षसमूहः द्वयोः भागयोः विभक्तोऽस्ति वनम उपवनञ्च। उद्यानं वाटिका च उपवनस्यैव अङ्गेस्त। उपवनानि तु जननिर्मितानि भवन्ति।किन्तु वनानि सदा प्राकृतिकानि सन्ति। वनेभ्यः वयम इन्धनाय भवनोपकरणाय निर्माणाय च काष्ठानि लभामहे। गृहे विद्यालये कार्यालये वा याः आसन्दिकाः काष्ठमञ्जूषाः गवाक्षाः आदयः भवन्ति।तेषां मूले वृक्षाः एव सन्ति। यानि पुस्तकानि वयं पठामः तानि अपि वेणूप्रभृतिभिः वृक्षैः निर्मितानि भवन्ति, विविधाः ओषधयः वृक्षाणां पादपानाञ्च नानाभिः अङ्गे यथा पत्रपुष्पैः रसेन वा निर्मिताः भवन्ति। सर्वाणि खाद्यवस्तूनि वृक्षेभ्यः निर्मितानि भवन्ति। अथ किम।फलाहारः तु सर्वेषु आहारेषु श्रेष्ठः इति वैद्याः कथयन्ति।

क– एकपदेन उत्तरत–

1– वृक्षाः अस्मान किं वायु यच्छन्ति?

उत्तर-------------------------

2– सर्वश्रेष्ठः आहारः किमस्ति?

उत्तर-------------------------

ख– पूर्णवाक्येन उत्तरत–

1– पुस्तकानि केभ्यः निर्मितानि भवन्ति?

उत्तर--

2– उपवनानि कैः निर्मितानि भवन्ति?

उत्तर--

ग– संस्कृत नामानि लिखत–

- बगीचा ---------

- जंगल ---------
- लकड़ी ---------
- फूल ---------

2- संस्कृत संसारस्य सर्वासु भाषासु प्राचीनतमा अस्ति। एषा आर्याणाम भाषा अस्ति। संस्कृतभाषायाः हिन्दी भाषायाः च परस्परं जननी-पुत्री-सम्बन्धः वर्तते। वेदाः रामायणं महाभारतं च संस्कृते एवं निबद्धाः सन्ति। श्रीमद भगवदगीता संस्कृतभाषायाम एव विद्यते। कालिदासः,भासः, भवभूतिः बाणः,हर्षः,दण्डी,माघः,भारविः,विष्णुशर्मा इत्यादयः कवयः संस्कृतस्य वरदाः पुत्राः सन्ति। असमांक संस्कृतिः संस्कृते एवं संरक्षिता अस्ति। संस्कृतम अधीत्य एव वयं स्वसंस्कृतिं ज्ञातुं समर्थाः भवामः। संस्कृतस्य उन्नत्या भारतराष्ट्रस्य उन्नतिः स्वयमेव भविष्यति।

क- एकपदेन उत्तरत-

1- संस्कृतभाषा केषां भाषा अस्ति?

उत्तर-------------------------

2- अस्मांक संस्कृतिः कस्मिन संरक्षिता अस्ति?

उत्तर-------------------------

ख- पूर्णवाक्येन उत्तरत-

1- संस्कृतस्य हिन्दी भाषाया सह कीदृशः सम्बन्धः?

उत्तर--

2- कस्य उन्नत्या भारतराष्ट्रस्य उन्नतिः भविष्यति?

उत्तर--

2- किं किं कवयः संस्कृतस्य वरदाः पुत्राः सन्ति?

उत्तर--

ग- संस्कृत नामानि लिखत-

- कवि ---------
- माता ---------

3- ग्रीष्मकालः सुखदस्य वसन्तकालस्य पश्चात आगच्छति। ग्रीष्मकाले सूर्यस्य आतपः प्रखर वर्तते। मानवाः पशु-पक्षिणः वृक्षाः,पादपाः चापि प्रखर-तापेन व्याकुलाः भवन्ति। केचित

जनाः विहाराय पर्वतस्थलेषु गच्छन्ति, केचित गृहे वातानुकूलितेषु कक्षेषु तिष्ठन्ति। नद्यः, सरोवराः, तडागाः च शुष्यन्ति। सर्वत्र जलस्य अभावः दृश्यते। परं यदि ग्रीष्मकालस्य प्रचन्डः तापः न स्यात तर्हि मेघाः कथं भविष्यन्ति। मेघान विना कुतः वृष्टिः? ग्रीष्मकालस्य प्रभावात एव वर्षा-ऋतुः आगच्छति। ग्रीष्मकाले गुलमोहर-वृक्षेषु रक्तानि पुष्पाणि अतीव शोभन्ते। मल्लिका-मालती-पादपेषु सुगन्धमयानि श्वेतानि पुष्पाणि विकसन्ति।

क- एकपदेन उत्तरत-

1- ग्रीष्मकालः कस्य कालस्य पश्चात आगच्छन्ति?

उत्तर------------------------

2- जनाः किमर्थ पर्वतस्थलेषु गच्छन्ति।?

उत्तर------------------------

3- ग्रीष्मकाले कस्य अभावः दृश्यते?

उत्तर------------------------

4- ग्रीष्मकाले केषु वृक्षेषु रक्तानि पुष्पाणि आगच्छन्ति?

उत्तर------------------------

ख- पूर्णवाक्येन उत्तरत-

1- श्वेतानि पुष्पाणि कुत्र विकसन्ति?

उत्तर---

ग- संस्कृत नामानि लिखत-

- नदीयाँ ---------
- तालाब ---------
- लाल ---------
- फूल ---------

4- हिमालयः भारतस्य उत्तरस्यां दिशायाम स्थितः। एषः हि संसारस्य उन्नततमः पर्वतः। माउँट- एवरेस्ट इति हिमालस्य उन्नततमः शिखरम। इदम शिखरम नेपालदेशे स्थितम। अनेकाः नद्यः हिमालयात निर्गच्छन्ति। देशस्य च विशालं भूभागं सिञ्चन्ति। अयं गिरिः अनेकासां वनस्पतीनाम अपि आलयः। अत्र अनेकाः ओषधयः जायन्ते। हिमालस्य कानिचित शिखराणि सर्व-वर्ष हिमेन आच्छादितानि। पर्यटकाः अत्र हिमक्रीडानाम आनन्दम अनुभवितुम आगच्छन्ति। अयं हि पर्वतानां राजा।

क- एकपदेन उत्तरत-

1- कः पर्वतानां राजा?

उत्तर-------------------------

2- हिमालयः भारतस्य कस्यां दिशायां स्थितः।?

उत्तर-------------------------

3- हिमालयस्य उन्नततम शिखरम किम?

उत्तर-------------------------

4- अत्र अनेकाः काः जायन्ते?

उत्तर-------------------------

ख- पूर्णवाक्येन उत्तरत-

1- कानि सर्व वर्ष हिमेन आच्छादितानि?

]%r---

2- पर्यटकाः अत्र किमर्थम आगच्छन्ति?

उत्तर---

ग- संस्कृत नामानि लिखत-

- नदीयाँ ---------
- दवा ---------

प्र-2 मञ्गुषायां दतानां पदानां सहायतया अधोदत्तान अनुच्छेदान पूरयत-

1- मम विद्यालय

(अध्यापकाः, उद्यानपालकः, विज्ञान-प्रयोगशालाः, सुन्दराणि, योग्याः, भवनम, पुस्तकालयः, दिल्ली-नगरे)

मम विद्यालयः **दिल्ली-नगरे** अस्ति। विद्यालयस्य **भवनम** विशालम। अत्र द्वादश श्रेण्यः सन्ति। **अध्यापकाः** छात्रान स्नेहेन पाठयन्ति। छात्राः अपि **योग्याः** सन्ति। विद्यालये विशालः **पुस्तकालयः** ,विस्तृतमक्रीदाक्षेत्रेम,नृत्य-संगीतशाला **विज्ञान-प्रयोगशालाः** चापि सन्ति।विद्यालयस्य पुरतः रम्यम उद्यानम अस्ति। अत्र **सुन्दराणि** पुष्पाणि विकसन्ति। **उद्यानपालकः** अत्र परिश्रमेण कार्य करोति।

2- प्रातःकाल -भ्रमणम

(रक्तानि, वृक्षम, उपवनम, अपृच्छत, क्रीडन्ति, पितामहेन , गुलमोहर-वृक्षः, ग्रीष्मकालेन)

प्रातः सुदीपः **पितामहेन** सह उद्यानम अगच्छत। तत्र जनाः भ्रमनित बालाः च **क्रीडन्ति** । सुदीपः एकम सुन्दरम पुष्पितं **वृक्षम** अपश्यत। सः पितामहेम **अपृच्छत** एष कः वृक्षः? पितामहः अवदत एषः **गुलमोहर-वृक्षः** अस्ति। **ग्रीष्मकालेन** गुलमोहर वृक्ष सुन्दराणि **रक्तानि** पुष्पाणि आगच्छन्ति। गलमोहर वृक्षैः **उपवनम** रमणीयम।

3- अस्मांक देशः

(भूमिः, जनाः, रत्नानां , वसुधा, एकता, , हिन्दुस्तान, अस्मांक, हिमालयः,यमुना, विशेषता)

अयं **अस्मांक** भारतः देशः अस्ति।हिन्दुजनानां बहुलतां कारणात

अयं **हिन्दुस्तान** इति नाम्ना अपि ज्ञायते। अयं देशः प्रकृतेः क्रीडा **भूमिः** अस्ति। भारतस्य उत्तर दिशायां **हिमालयः** पर्वतः स्थितोऽस्ति। भारतदेशे गंगा, **यमुना** आदि नद्यः प्रवहन्ति। अस्या **वसुधा** सर्वेषां अन्नानां **रत्नानां** जननी अस्ति। अत्र विविधा जातयः एवं बहुभाषिक **जनाः** निवसन्ति। अनेकतायाम **एकता** भारतस्य प्रमुख **विशेषता** अस्ति।

4- गौ (धेनु)

(माता, परमासाध्वी, दर्शनम ,खादति, स्वास्थ्यवर्धकम, दुग्धेन , दुग्धं, अचारयत, पूजनीया, धवला)

इयं गौ अस्ति। **दर्शनम** मङ्गलम भवति। इयं प्रकृत्या **परमासाध्वी** भवति। अतएव जनाः इयं **माता** अपि कथ्यते। अस्यां **दुग्धेन** एव शिशवः जीवन्ति। गावः विविधवर्णाः भवन्ति। पीताः, रक्ताः, श्यामाः, **धवला** इत्यादयः। भगवान श्री कृष्णः अपि धेनुः **अचारयत**। गौ घासं ,अन्न, धान्यं च **खादति** । एषा अस्मभ्यं **दुग्ध** ददाति। अस्यां दुग्धं सुपाच्यं,पौष्टिकं **स्वास्थ्यवर्धकम** च भवति। गौ हिन्दुजनानां कृते **पूजनीया** अस्ति।

रचनात्मक-कार्यम

प्र-3 मञ्जूषातः पदानि चित्वा कथां पूरयत-

वृद्धः	कृतवान्	अकस्मात्	दृष्ट्वा	मोचयितुम्
साट्टहासम	क्षुद्रः	तर्हि	स्वकीयैः	कर्तनम्

एकस्मिन् वने एकः <u>वृद्धः</u> व्याघ्रः आसीत्। सः एकदा व्याधेन विस्तारिते जाले बद्धः अभवत्। सः बहुप्रयासं <u>कृतवान्</u> किन्तु जालात् मुक्तः नाभवत्। <u>अकस्मात्</u> तत्र एकः मूषकः समागच्छत्। बद्धं व्याघ्रं <u>दृष्ट्वा</u> सः तम् अवदत्-अहो! भवान् जाले बद्धः। अहं

त्वां <u>मोचयितुम्</u> इच्छामि। तच्छ्रुत्वा व्याघ्रः <u>साट्टहासम्</u> अवदत्- अरे! त्वं <u>क्षुद्रः</u> जीवः मम सहाय्यं करिष्यसि। यदि त्वं मां मोचयिष्यसि <u>तर्हि</u> अहं त्वां न हनिष्यामि।
मूषकः <u>स्वकीयैः</u> लघुदन्तैः तज्जालं <u>कर्तनम्</u> कृत्वा तं व्याघ्रं बहिः कृतवान्।

प्र-4 अधोलिखित-तद्भव-शब्दानां कृते पाठात् चित्वा संस्कृतपदानि लिखत-

यथा-कंजूस — कृपणः

- कड़वा — <u>कटुकम्</u>
- पूँछ — <u>पुच्छ</u>
- लोभी — <u>लुब्ध</u>
- मधुमक्खी — <u>मधुमक्षिका</u>
- तिनका — <u>तृणम्</u>

कोख	क्रोडः
साथ	सह
गोद	कुक्षिः
भाई	भ्राता
कुआँ	कूपः
दूध	पयः

प्र-5 रेखाङ्कितानि पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

(1) <u>गुणाः</u> गुणज्ञेषु गुणाः भवन्ति।

उत्तर-गुणज्ञेषु किं गुणाःभवन्ति?

(2) <u>नद्यः</u> सुस्वादुतोयाःभवन्ति।

उत्तर–सुस्वादुतोयाः कासां भवन्ति?

(3) लुब्धस्य यशः नश्यति।

उत्तर–कस्य यशः नश्यति?

(4) मधुमक्षिका माधुर्यमेव जनयति।

उत्तर–का माधुर्यमेव जनयति?

(5) तस्य मूर्ध्नि तिष्ठन्ति वायसाः।

उत्तर–तस्य कुत्र तिष्ठन्ति वायसाः?

(6) क्षुधार्तः सिंहः कुत्रापि आहारं न प्राप्तवान्?

उत्तर– कीदृशः सिंहः कुत्रापि आहारं न प्राप्तवान्?

(7) दधिपुच्छः नाम शृगालः गुहायाः स्वामी आसीत्?

उत्तर– किं नाम शृगालः गुहायाः स्वामी आसीत्?

(8) एषा गुहा स्वामिनः सदा आह्वानं करोति?

उत्तर– एषा गुहा कस्य सदा आह्वानं करोति?

(9) भयसन्त्रस्तमनसां हस्तपादादिकाः क्रियाः न प्रवर्तन्ते?

उत्तर– भयसन्त्रस्तमनसां कीदृशाः क्रियाः न प्रवर्तन्ते?

(10) आह्वानेन शृगालः बिले प्रविश्य सिंहस्य भोज्यं भविष्यति?

उत्तर– आह्वानेन शृगालः कुत्र प्रविश्य सिंहस्य भोज्यं भविष्यति?

(11) भोजपत्रोपरि लेखनम् आरब्धम्।

उत्तर–भोजपत्रोपरिकिम्आरब्धम्?

(12) लेखनार्थम् कर्गदस्य आवश्यकतायाःअनुभूतिःन भविष्यति।

उत्तर–लेखनार्थं कस्य आवस्यकतायाःअनुभूतिः न भविष्यति?

(13) विश्रामगृहेषु कक्षं सुनिश्चितं भवेत्।

उत्तर–कुत्रकक्षं सुनिश्चितं भवेत्?

(14) सर्वाणि पत्राणि चलदूरभाषयन्त्रे सुरक्षितानि भवन्ति

उत्तर–सर्वाणि पत्राणि कुत्र चलदूरभाषयन्त्रे सुरक्षितानि?

(15) वयम् उपचारार्थम् चिकित्सालयं गच्छामः?

उत्तर–वयं किमर्थं चिकित्साल यंगच्छामः?

(16) व्याधः व्याघ्रं जालात् बहिःनिरसारयत्।

उत्तर- व्याधःव्याघ्रं कस्मात्बहिःनिरसारयत्।

(17) चञ्चलः वृक्षम् उपगम्य अपृच्छत्।

उत्तर- चञ्चलःकम् उपगम्य अपृच्छत्।

(18) व्याघ्रः लोमशिकायै निखिलां कथां न्यवेदयत्।

उत्तर- व्याघ्रःकस्मै निखिलां कथां न्यवेदयत्।

(19) मानवाः वृक्षाणां छायायां विरमन्ति।

उत्तर- मानवाःकेषां छायायां विरमन्ति।

(20) व्याघ्रः नद्याः जलेन व्याधस्य पिपासाम शमयत्।

उत्तर- व्याघ्रःकस्याःजलेन व्याधस्य पिपासाम शमयत्।

(21) प्रसन्नतायाः विषयोऽयम्।

उत्तर- कस्याःविषयोऽयम्?

(22) सर्वकारस्य घोषणा अस्ति।

उत्तर- कस्य घोषणा अस्ति?

(23) अहम् स्वापराधं स्वीकरोमि।

उत्तर- अहं किं स्वीकरोमि?

(24) समयात् पूर्वम् आयासं करोषि।

उत्तर- कस्मा त्पूर्वम् आयासं करोषि?

(25) अम्बिका क्रोडे उपविशति।

उत्तर- अम्बिका कुत्र उपविशति?

(26) प्रसन्नतायाः विषयोऽयम्।

उत्तर- कस्याःविषयोऽयम्?

(27) सर्वकारस्य घोषणा अस्ति।

उत्तर- कस्य घोषणा अस्ति?

(28) अहम् स्वापराधं स्वीकरोमि।

उत्तर- अहं किं स्वीकरोमि?

(29) समयात् पूर्वम् आयासं करोषि।

उत्तर- कस्मा त्पूर्वम् आयासं करोषि?

(30) अम्बिका क्रोडे उपविशति।

उत्तर- अम्बिका कुत्र उपविशति?

(31) सुरक्षाप्रबन्धनस्य दायित्वं गजधराः निभालयन्ति स्म।

उत्तर- कस्य दायित्वं गजधराः निभालयन्ति स्म?

(32) <u>तेषां</u> स्वामिनः असमर्थाः सन्ति।

उत्तर– <u>केषां</u> स्वामिनः असमर्थाः सन्ति?

(34) कार्यसमाप्तौ <u>वेतनानि</u> अतिरिच्य सम्मानमपि प्राप्नुवन्ति।

उत्तर– कार्यसमाप्तौ <u>कानि</u> अतिरिच्य सम्मानमपि प्राप्नुवन्ति?

(35) <u>गजधरः</u> सुन्दरः शब्दः अस्ति।

उत्तर– <u>के</u> सुन्दरः शब्दः अस्ति?

(36) <u>तडागाः</u> संसार सागराः कथ्यन्ते।

उत्तर– <u>काः</u> संसार सागराः कथ्यन्ते?

प्र–6 (अ) उचितकथनानां समक्षम् 'आम्', अनुचितकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत–

यथा-पुरतःचरणंनिधेहि।-<u>- आम्</u>

(क) निजनिकेतनं गिरिशिखरे अस्ति।- <u>आम्</u>

(ख) स्वकीयं बलं बाधकं भवति।- <u>-न</u>

(ग) पथि हिंस्राः पशवःन सन्ति।–<u>न</u>

(घ) गमनं सुकरम् अस्ति।–<u>न</u>

(ङ) सदैव अग्रे एव चलनीयम्।-<u> आम्</u>

(क) अहं परिवारस्य चक्षुषा संसारं पश्यामि।<u>- आम्</u>

(ख) समं जगत्मम काव्यैः मुग्ध मस्ति।<u>- आम्</u>

(ग) अहम् अविवेका भारतजनता अस्मि।<u>- न</u>

(घ) अहं वसुंधरा म्कुटुम्बं न मन्ये।<u>- न</u>

(ङ) अहं विज्ञान धना ज्ञानधना चास्मि।<u>-आम्</u>

प्र–7 मञ्जूषातः क्रियापदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–

निधेहि	विधेहि	जहीहि	देहि	भज	चल	कुरु

यथा-त्वं पुरतः चरणं निधेहि।

(क) त्वं विद्यालयं चल।

(ख) राष्ट्रे अनुरक्तिं विधेहि।

(ग) मह्यं जलं देहि।

(घ) मूढ! जहीहि धनागम तृष्णाम्।

(ङ) भज गोविन्दम्।

(च) सततं ध्येयस्मरणं कुरु।

प्र–8 मञ्जूषात: समुचितानि पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

रचयन्ति ,गृहीत्वा, सहसा, जिज्ञासा ,सह

(क) छात्रा: पुस्तकानि गृहीत्वा विद्यालयं गच्छन्ति।

(ख) मालाकारा: पुष्पै: माला: रचयन्ति।

(ग) मम मनसि एका जिज्ञासा वर्तते।

(घ) रमेश: मित्रै: सह विद्यालयं गच्छति।

(ङ) सहसा बालिका तत्र अहसत।

प्र–9 कोष्ठकेषुदत्तेषु शब्देषु समुचितां विभक्तिं योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

यथा- विद्यालयं परित: वृक्षा: सन्ति। (विद्यालय)

(क) ग्रामम् उभयत: ग्रामा: सन्ति। (ग्राम)

(ख) नगरम् सर्वत: अट्टालिका: सन्ति। (नगर)

(ग) धिक् का पुरुषम्। (कापुरुष)

(घ)यथा- मृगा: मृगै: सह धावन्ति। (मृग)

(च) बालका: बालिकाभि: सह पठन्ति। (बालिका)

(छ) पुत्र पित्रा सह आपणं गच्छति। (पितृ

(ज) शिशुः <u>मात्रा</u> सह क्रीडति। (मातृ)

व्याकरण

प्र-10 अधोलिखितपदयोः सन्धिं कृत्वा लिखत-

1- पदस्य	+	अस्य
2- तालपत्र	+	उपरि
3- च	+	अतिष्ठत
4- कर्गद	+	उद्योगे
5- क्रय	+	अर्थम्
6- इति	+	अनयोः
7- उपचार	+	अर्थम्

उत्तर-1-पदस्यास्य,2-तालपत्रोपरि,3-चातिष्ठत, 4-कर्गदोद्योगे, 5-क्रयार्थम्, 6-इत्यनयोः, 7-उपचारार्थम्

प्र-11 अधोलिखिते सन्धि विच्छेदे रिक्तस्थानानि पूरयत-

1-सहसैव	=	सहसा	+	एव
2-परामर्शानुसारम्	=	परामर्श	+	अनुसारम्
3-वधार्हा	=	वध	+	अर्हा
4-अधुनैव	=	अधुना	+	एव
5-प्रवृत्तोऽपि	=	प्रवृत्तः	+	अपि
6-विनयोपेता	=	विनय	+	उपेता
7-कुसुमादपि	=	कुसुमाद्	+	अपि
8- चिनोम्युभयम्	=	चिनोमि	+	उभयम्
9- नृत्यैर्मुग्घम्	=	नृत्यैः	+	मुग्घम्

10- प्रकृतिरस्ति = प्रकृतिः + अस्ति

11- लोकक्रीडासक्ता = लोकक्रीडा + आसक्ता

प्र-12 अधोलिखितेषु यथापेक्षितं सन्धिं/विच्छेदं कुरुत-

(क) अद्य + अपि = अद्यापि।

(ख) स्मरण+अर्थम् = स्मरणार्थम्।

(ग) इति + अस्मिन्= इत्यस्मिन्।

(घ) एतेषु + एव = एतेष्वेव।

(ङ) सहसा + एव = सहसैव

प्र-13 विलोमपदानि योजयत–

1- पुरतः पृष्ठतः।

2- स्वकीयम् परकीयम्।

3-भीतिः साहसः।

4- अनुरक्तिः विरक्तिः।

5-गमनम् आगमनम्।

6-श्वः **अद्य**

7-प्रसन्ना **चिन्तिता**

8-वरिष्ठा कनिष्ठा

9-प्रशंसितम् तिरस्कृतम्

10-प्रकाशः अन्धकारः

11-सफलाः विफलाः

12-निरर्थकः सार्थकः

प्र-14 समानार्थकानि पदानि मेलयत–

जगति - संसारे

कुलिशात् - व्रजात्

प्रक्रुतिः - स्वभावः

चक्षुषा - नेत्रेण

तटिनी - नदी

वसुन्धराम् - पृथ्वीम्

प्र-15 धातुं प्रत्ययं च लिखत-

	पदानि	=	धातुः		प्रत्ययः
यथा-	गन्तुम्	=	गम्	+	तुमुन्

द्रष्टुम्	=	दृश्	+	तुमुन्
करणीय	=	कृ	+	अनीयर्
पातुम्	=	पा	+	तुमुन्
खादितुम्	=	खाद्	+	तुमुन्
कृत्वा	=	कृ	+	क्त्वाच्

प्र-16 अ-पदनिर्माणं कुरुत-

	धातुः		प्रत्ययः		पदम्
यथा	कृ	+	तुमुन्	=	कर्तुम्
	हृ	+	तुमुन्	=	<u>हर्तुम</u>
	तृ	+	तुमुन्	=	<u>तर्तुम</u>
यथा	नम्	+	क्त्वा	=	नत्वा
	गम्	+	क्त्वा	=	<u>गत्वा</u>
	त्यज्	+	क्त्वा	=	<u>व्यक्त्वा</u>
	भुज्	+	क्त्वा	=	<u>भुक्त्वा</u>

ब-उदाहरणमनुसृत्य कोष्ठकप्रदत्तेषु पदेषु तृतीयाविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत-

क-मात्रा सह पुत्री गच्छति । -मातृ

ख-परिश्रमेंण विना विदया न लभ्यते। -परिश्रम

ग-छात्रः-लेखन्या लिखति। -लेखनी

घ-सूरदासः-नेत्राभ्याम अन्धः आसीत। -नेत्र

ङ-सः-मित्रेण -साकम समयं यापयति। -मित्र

साहित्य

प्र-17 प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत-

(1)व्यसनिन:किं नश्यति?

उत्तर-विद्याफलम्।

(2) कस्यां रोचमानायां सर्वंकुलं रोचते?

उत्तर-स्त्रियाम्।

(3) कस्य यश: नश्यति?

उत्तर-लुब्धस्य।

(4) मधुमक्षिका किं जनयति?

उत्तर-माधुर्यं।

(5) मधुरसूक्तरसं के सृजन्ति?

उत्तर-मधुमक्षिका।

(6) सिंहस्य नाम किम्?

उत्तर-खरनखर:।

(7) गुहाया: स्वामी क: आसीत्?

उत्तर- दधिपुच्छ: शृगाल:।

(8) सिंह: कस्मिन् समये गुहाया: समीपे आगत:?

उत्तर- सूर्यास्तसमये।

(9) हस्तपादादिका: क्रिया: केषां न प्रवर्तन्ते?

उत्तर- भयसन्त्रस्तमनसाम्

(10) गुहा केन प्रतिध्वनिता?

उत्तर- सिंहस्यगर्जनेन

(11) कुत्र "डिजिटल इण्डिया" इत्यस्य चर्चा भवति?

उत्तर-सम्पूर्णविश्वे

(12) केन सह मानवस्य आवश्यकता परिवर्तते?

उत्तर-कालपरिवर्तनेन

(13) आपणे वस्तूनां क्रयसमये केषाम् अनिवार्यता न भविष्यति?

उत्तर-रूप्यकाणाम्

(14) कस्मिन् उद्योगे वृक्षाःउपयुज्यन्ते?

उत्तर–कर्गदोद्योगे

(15) अद्य सर्वाणि कार्याणि केन साधितानि भवन्ति?

उत्तर–चलदूरभाषायन्त्रेण

(16) स्वकीयं साधनं किं भवति?

उत्तर– बलम्।

(17) पथिके विषमाःप्रखराः?

उत्तर–पाषाणाः।

(18) सततं किं करणीयम्?

उत्तर– ध्येयस्मरणम्।

(19) एतस्य गीतस्य रचयिता कः?

उत्तर– श्रीधरभास्कर वर्णेकरः।

(20) सःकीदृशःकविःमन्यते?

उत्तर– राष्ट्रवादी।

(21) व्याधस्य नाम किम् आसीत् ?

उत्तर– चञ्चलः

(22) चञ्चलः व्याघ्रं कुत्र दृष्टवान् ?

उत्तर– जाले

(23) कस्मै किमपि अकार्यं न भवति।

उत्तर– क्षुधार्ताय

(24) बदरी-गुल्मानां पृष्ठे का निलीना आसीत् ?

उत्तर– लोमशिका

(25) सर्वः किं समीहते ?

उत्तर– स्वार्थम्

(26) निःसहायो व्याधः किम याचत ?

उत्तर– प्राणभिक्षाम् (नेतेः अत्रप्रश्नेव्याध्रःस्यात्, नतुव्याधः)

(27) अहं वसुंधरा म्किम मन्ये?

उत्तर–कुटुम्बं

(28) मम सहजा प्रकृति का अस्ति?

उत्तर-मैत्री

(29) अहं कस्मा त्कठिना भारतजनताऽस्मि?

उत्तर-कुलिशाद्

(30) अहं मित्रस्य चक्षुषां किं पश्यन्ती भारतजनताऽस्मि?

उत्तर-संसारम्

(31) कस्य राज्यस्य भागेषु गजधरः शब्दः प्रयुज्यते?

उत्तर- राजस्थानस्य।

(32) गजपरिमाणं कः धारयति?

उत्तर- गजधरः।

(33) कार्यसमाप्तौ वेतनानि अतिरिच्य गजधरेभ्यः किं प्रदीयते स्म?

उत्तर- सम्मानमपि।

(34) के शिल्पिरूपेण न समादृताः भवन्ति?

उत्तर- गजधराः।

प्र-18 श्लोकाशांन योजयत-

1- लुब्धस्य नश्यतियशः	पिशुनस्य मैत्री।
नष्टक्रियस्य	कुलमर्थपरस्य धर्मः।
विधाफलं व्यसनिंन	कृपणस्य सौख्यं।
राज्यं प्रमतसचिवस्य	नराधिपस्य।
पीत्वा रसं तु	कटुकं मधुरं समानं।
2- गुणा गुणज्ञेषु	गुणा भवन्ति।
ते निर्गुणं प्राप्य	भवन्ति दोषाः।
सुस्वादतोयाः	प्रभवन्ति नद्यः।
समुद्रमासाद्य	भवन्त्यपेयाः।
साक्षात्पशुः	पुच्छविषाणहीनः।
3-मम गीतैर्मुग्धं समं जगत	मम नृत्यैर्मुग्धं समं जगत।
मम काव्यैर्मुग्ध समं जगत	रसभरिता भारतजनताऽहम।
उत्सवप्रियाऽहं श्रमप्रिया,	पदयात्रा-देशाटन-प्रिया।

लोकक्रीडासक्ता वर्धेऽतिथिदेवा भारतजनताऽहम।

4- अभिमानधना विनयोपेया, शालीना भारतजनताऽहम।
कुलिशादपि कठिना कुसुमादपि, सुकुमारा भारतजनताऽहम।
मैत्री में सहजा प्रकृतिरस्ति, नो दुर्बलतायाः पर्यायः।
मित्रस्य चक्षुषा संसारं, पश्यन्ती भारतजनताऽहम।